

AZƏRBAYCANDA İNKLÜZİV MƏŞĞULLUQ SAHƏSİNDƏ APARILAN İSLAHATLAR VƏ İNKLÜZİV MƏŞĞULLUĞUN GÜCLƏNDİRİLMƏSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

UOT 331.5; 331.56/57
DOI:10.30546/3006-0346.2024.4.82.97

LEYLA HACIYEVA

*Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti, magistr
leylamirzeliyeva@hotmail.com*

Giriş

Azərbaycanda məşğulluq və işsizlik probleminin həll edilməsi ölkənin iqtisadi inkişafında mühüm rol oynayır. Bu baxımdan inklüziv məşğulluğun səmərəliyinin təmin edilməsi məsələsi aktual məsələlərdən hesab olunur.

Son illər dünyada yeni texnologiyaların inkişafı ilə yeni təcrübələrin ortaya çıxması əlilliyi olan şəxslərə münasibətdə məşğulluq siyasətinə yeni tələblər səviyyəsində baxılmasını tələb edir ki, bu da inklüziv məşğulluğun formalarının inkişafına təkan verən bəzi təcrübələrin öyrənilməsinə zəruri etmişdir. Bu zaman cəmiyyətin sosial cəhətdən həssas qruplarının, o cümlədən, əlilliyi olan şəxslərin sosial məşğulluğunun mövcud problemlərinin aradan qaldırılması məsələsi meydana çıxır ki, bu da inklüziv məşğulluğun həyata keçirilməsinin xüsusiyyətlərinin təhlil edilməsini aktual məsələlərdən birinə çevirir.

Əmək bazarında məşğulluq keyfiyyətinin yüksəldilməsinin əsas məqsədi ölkəmizin sosial-iqtisadi inkişafına təkan verməkdən ibarətdir. Dövlət tərəfindən bu sahənin inkişafı üçün mühüm işlər görülür. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 30 oktyabr 2018-ci il tarixli “2019-2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası” Sərəncamı dövlət tərəfindən görülən işlərin bariz nümunəsidir.

Məhz bu baxımdan, “2019-2030-cu illər üçün Azərbaycan Respublikasının Məşğulluq Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli 1138 nömrəli Fərmanı ölkəmizdə məşğulluq və əməyin dəstəklənməsi ilə işçi qüvvəsinin rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılması sahəsində əmək məhsuldarlığının yüksəldilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır.

Bu məqsədlə Məşğulluq Strategiyasının həyata keçirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasında Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi tərəfindən bu sahədə görülən işlər barədə bütün məlumatlar Azərbaycan Respublikasının Prezidentinə hesabat şəklində təqdim edilir. Azərbaycanın dövlət

siyasətinin əsasını vətəndaşların sosial müdafiəsinin təminatı təşkil edir. Bunu biz Azərbaycan Respublikasının “Məşğulluq haqqında” Qanununda da görə bilərik. Eyni zamanda, ölkədə məşğulluğun həyata keçirilməsi tədbirlərinin monitorinqinin aparılması və qiymətləndirilməsi, bu sahədə yarana biləcək problemlərin aradan qaldırılması istiqamətlərində tədbirlər görülməkdədir.

Müasir dövrdə əhalinin həyat normasını dəstəkləyən inklüziv dəyərlərin möhkəmləndirilməsi Azərbaycanda sosial mühitin qorunmasında aktual məsələlərdən biri hesab olunur. Ölkədə məşğulluğun səmərəli və düzgün təşkili dövlətin sosial siyasətinin əsasını təşkil edir. Dövlətin apardığı həm daxili, həm də xarici siyasətinin beynəlxalq tələblər səviyyəsində inkişafı vətəndaşların sosial müdafiəsi təminatı ilə düz mütənəsibdir. Belə ki, ölkədə məşğulluq əhalinin mövcud sıxlığı daxil olmaqla yerləşdiyi relyefdən, iqlim şəraitindən və s. məsələlərdən asılı olmaqla yanaşı, ölkənin beynəlxalq mövqeyindən də asılı olaraq müəyyənləşir.

Hər bir insanın həyat şəraitinin yaxşılaşmasının təmin olunması üçün əmək şəraitinin yaradılması, məşğulluğun təmin olunması vacib amillərdən biri hesab olunur. Məhz bu baxımdan, bütün dünyada məşğulluq siyasəti sosial siyasətin vacib elementi hesab olunmaqdadır.

Bütün bunları nəzərə alaraq, hər bir dövlətin əsas iqtisadi siyasətində birinci yeri vətəndaşının məşğulluğunun təminatı məsələsi dayanır. Bu sahədə dövlət bütün imkanlarından istifadə etməklə məşğulluğun təmin edilməsinə, yeni iş yerlərinin açılmasına köməklik göstərir. Bunu biz “Məşğulluq haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda görə bilərik [2].

Problemin qoyuluşu və öyrənilmə səviyyəsi: Azərbaycanda sosial mühitin qorunması baxımından əhalinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasında inklüziv məşğulluğa dair tədqiqatların azlıq təşkil etməsi bu sahədə yaranan problemlərin necə əhəmiyyətli olduğunu aktuallaşdırmışdır. Azərbaycan Respublikasında müasir dövrün tələblərinə əsaslanan inklüziv dəyərlərin qorunması və möhkəmlən-

dirilməsi aktual məsələlərdən biri hesab olunur. Bu sahədə ölkədə məşğulluğun səmərəliyinin qiymətləndirilməsi, inklüziv məşğulluğun təmin olunması sahəsində sosial siyasətlə bərabər, sosial təhlükəsizliyin təmin olunmasında yarana biləcək problemlərə də diqqət ayırmaq lazımdır.

Dünyada inklüziv məşğulluğun gücləndirilməsi təcrübəsi

İstənilən fəaliyyət sahəsi öncə toplanmış təcrübə məlumatlarına əsaslanır. Bu təcrübədən istifadə olunması isə göstərir ki, insan bəzən başqalarının təcrübəsindən tam istifadə edə bilmir. Belə ki, bu təcrübə nəsilən-nəslə ötürülərkən bəzi dəyişikliklərə də məruz qalır. Bu səbəbdən də, bəşəriyyətin malik olduğu bütün bilik və məlumatları toplayıb müqayisə etmək üçün ümumi bir sistem yoxdur. Lakin bu keçmiş təcrübənin öyrənilməsinə sosial-iqtisadi həyatda müxtəlif fəaliyyət sahələrinin modelləşdirilməsi üçün zəruri ehtiyac yaranmışdır.

Bu baxımdan, dövlətin sosial siyasətinin sosial-etik inkişaf çərçivəsində inklüziv məşğulluq sahəsi öz inkişafını intensivləşdirməklə diqqət çəkir. Bu səbəbdən də Azərbaycan Respublikasının inklüziv məşğulluq sahəsinin inkişafında dünya ölkələrinin inklüziv məşğulluq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi təcrübəsinin öyrənilməsi vacibdir.

Əmək bazarının bazar mexanizmi sisteminin formalaşmasında yaranan problemlərin aradan qaldırılması üçün Azərbaycan Respublikasında aparılan iqtisadi islahatlar mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Bu sahənin təsir göstəricisi təkcə çətin anlarda deyil, həm də məşğulluğun süni şəkildə saxlanması zamanı da problemə səbəb olur. Respublikada bazar münasibətlərinin inkişafında məşğulluğun yeri və rolunu nəzərə alaraq, bu sahənin diqqət mərkəzində saxlanması lazımdır. İqtisadiyyatın bütün sahələrinə təsir edən məşğulluq, əhalinin həyat səviyyəsinin göstəricisi kimi də çıxış edir. Bütün bunları nəzərə alaraq, dövlətin iqtisadi siyasətinin əsasını məşğulluğun təmin olunmasının təşkil etməsi daha məqsəduş olardı.

Bu məqsədlə Azərbaycanda görülən dövlət əhəmiyyətli layihələrə baxmayaraq, məşğulluq və əmək bazarı problemləri öz mürəkkəbliyin qoruyub saxlamaqdadır. Məşğulluq və əmək bazarı problemlərinin ziddiyyətli xüsusiyyət alması tək bizim ölkəmizdə deyil, dünyanın bütün ölkələrində aktual olmaqdadır.

Bəzi tədqiqatçılar bunu təbii hal kimi qəbul etməyi məsləhət görürlər. Belə ki, dünyanın müxtəlif ölkələrindəki mövcud qanunauyğunluqlar, respublikamızda da özünəməxsus şəkildə özünü göstərməkdədir. Bu baxımdan dünya ölkələri timsalında əmək bazarının yaratdığı müxtəlifliyin öyrənilməsi, ölkəmizdə də əhalinin məşğulluğunun məqsədyönlü həyata keçirməyə imkan verən alətlər paketinin formalaşmasına səbəb olar. Bazar iqtisadiyyatı sisteminə sosial ziddiyyətlərin aradan qaldırılmasında beynəlxalq təcrübələrdən istifadə xüsusi əhəmiyyətli hesab olunmalıdır.

Məşğulluq əmək bazarında işəgötürən və işçilərin qarşılıqlı əlaqəli dinamik bir sistemin məcmusu kimi çıxış edir. Ölkə iqtisadiyyatında əmək bazarı işçi qüvvəsinin hərəkətini tənzimləməklə məşğulluq funksiyalarını yerinə yetirir və bazar münasibətlərinin əsasını təşkil edir. Məşğulluq olmadan münasib bazar iqtisadiyyatı yaratmaq mümkün olmur. Belə ki, ümumi iqtisadi idarəetmə formasında ölkə daxilində əhalinin əmək fəaliyyətinin idarə edilməsini nəzərdə tutur.

Bazar iqtisadiyyatına daxil olan ölkələrin sosial-iqtisadi sistemində problemlərin olmaması üçün əmək bazarında məşğulluğun səmərəliliyi mühüm rol oynayır. Əmək bazarı və inklüziv məşğulluğa həm ümumi, həm də xüsusi baxmaqla, bir çox problemlərin həllində fərqli yanaşılır. Bu səbəbdən, inklüziv məşğulluğu başa düşmək, bu sahədə yaranan problemlərə dünya səviyyəsində baxmaq lazımdır. Bu sahənin bütün mərhələlərini başa düşməyə kömək edən alətlərin olması labüd hal kimi qiymətləndirilməlidir.

Müasir dövrdə dünya təcrübəsində əlilliyi olan şəxslərlə bağlı müxtəlif sosial siyasətlər, ciddi müzakirələr həyata keçirilir. BMT-nin konvensiyasında göstərilir ki, əlillər də əmək hüququna malikdirlər və onların işlə təmin olunması üçün müvafiq addımların atılması vacibdir. Dayanıqlı İnkişaf Məqsədlərindən biri - bərabər məşğulluq və layiqli əməyin təmin edilməsinə nail olmaqdır.

Hazırda dünyanın bir sıra inkişaf etmiş ölkələrində əlilliyi olan şəxslərin məşğulluğunun tənzimlənməsində “kvota üsulu”ndan geniş istifadə olunur. Bu üsula müsbət ayrı-seçkilik təcrübəsi kimi də yanaşılır. Bu üsul məcburi məşğulluq öhdəliyini ifadə edir. Məsələn, Almaniya 20-dən çox işçisi olan hər bir işəgötürən mövcud iş yerlərinin 5%-ni ağır əlilliyi olan işçilərlə təmin etməlidir. Bura özəl şirkətlər,

dövlət və bələdiyyə orqanları, idarə və müəssisələr, ictimai faydalı təşkilatlar, ictimai birliklər və s. daxildir. Dövlət və bələdiyyə işəgötürənləri kvota-nı 6,5 faiz, özəl biznes və qeyri-dövlət müəssisələri cəmi 4,1 faiz yerinə yetirir (cədvəl 1).

Cədvəl 1 Məcburi məşğulluq kvotaları tətbiq olunan inkişaf etmiş ölkələr(2)

Ölkələr	Məcburi məşğulluq kvotasının mövcudluğu	%-lə	Ətraflı göstəricilər
Avstraliya	Yoxdur	-	-
Braziliya	Var	2-5%	100-200 işçiyə 2%; 201-500: 3%; 501-1000: 4%; 1001 və 5%-dən yuxarı
Kanada	Yoxdur	-	-
Çin	Var	1,5%	-
Fransa	Var	6%	20-dən çox part-time və yaxud tam ştatlı işçisi olan istənilən işəgötürənə aiddir.
Almaniya	Var	6%	19-dən çox işçi
Hindistan	Var	3%	-
İtaliya	Var	7%	Dövlət və özəl sektorda 50-dən çox işçi, 15-35 işçi – 1 yer; 36-50 işçi-2 yer
Yaponiya	Yoxdur	2-2,3%	Dövlət təşkilatları 2,3%
Özəl təşkilatlar 2,0%			
İngiltərə	Yoxdur	-	-
ABŞ	Yoxdur	-	-
Türkiyə	Var	3%	Dövlət və özəl sektorda 50-dən çox işçi

Mənbə: İLO, OECD. *Labour market inclusion of people with disabilities. Buenos Aires, Argentina, 2018.20page.*

https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/inst/documents/publication/wcms_646041.pdf

Cədvəldən görüldüyü kimi, ABŞ, Kanada kvota yanaşmasına üstünlük vermir. Böyük Britaniya 1995-ci ildən kvota sistemindən imtina etmişdir və ayrı-seçkiliyin qarşısını almaq məqsədilə qanunvericilik qəbul etmişdir. Avropa Birliyində də kvota tətbiq olunmur.

Müxtəlif ölkələrdə əlilliyi olan şəxslərin məşğulluğunu dəstəkləyən sistem mövcuddur. Çində əlilliyi olan şəxslərin əməkhaqları Əlilliyi olan şəxslərin Məşğulluğunun Müdafiəsi Fondu tərəfindən ödənilir. Yaponiyada, Almaniya, Fransada müəyyən edilmiş məcburi məşğulluq kvota tələbindən daha az işəgötürən biznes sahiblərindən rüsum alınır. Rusiya, Qazaxıstan, Ukrayna kimi ölkələrdə isə cərimələr inzibati xəta aktları və ya məcəllələri əsasın-

da tətbiq edilir. Doldurulmamış kvota vəzifələrinə görə işəgötürənlərdən yığılan vəsaitlər yenidən bu problemin həllinə yönəldilir [3].

Məcburi məşğulluq kvotaları tətbiqindən inkişaf etmiş ölkələr geniş istifadə edir. Bu alətlərdən istifadə etməklə inklüziv məşğulluğun əmək bazarı ilə əlaqəsinə, konseptual aparatın təqdim edilməsinə nail olurlar. Bu da əmək bazarının çoxölçülü konsepsiyasının açılması ilə, onun sosial-iqtisadi kateqoriyada mahiyyətini müəyyən etməyə kömək edir. Inklüziv məşğulluğun əmək bazarında elementləri və funksiyalarının nəzərdən keçirilməsi müasir dövrün əsas problemlərindən hesab olunmalıdır.

Müasir dövrdə təcrübələrə əsasən dünyada əmək bazarlarının növlərinin, formalarının və xüsusiyyətlərinin inklüziv məşğulluğa təsir etdiyi müəyyən edilmişdir. Dünyada əmək bazarının yeni texnoloji sistemə uyğun formalaşması və inkişaf proseslərini şərtləndirən amillərin təhlili özü mürəkkəb bir forma olmaqdadır.

Respublikada işsizliyin bir neçə - regional, struktur, friksion, gizli növü vardır ki, bunların içərisində regional işsizlik ən çox yayılmışdır. Hal-hazırda Azərbaycanda əmək bazarının əsas problemləri sırasında işsizlik və işçi qüvvəsindən düzgün istifadə edilməməsi problemi vardır.

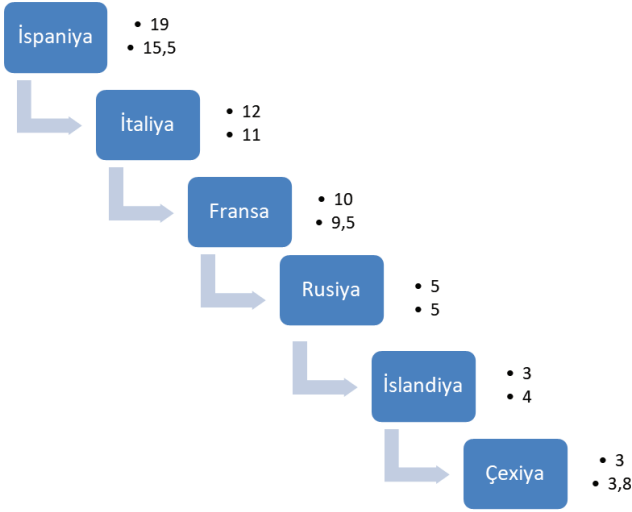
Azərbaycanda inklüziv məşğulluq sahəsində aparılan islahatların təhlili

Inklüziv məşğulluq sahəsində aparılan tədqiqatlar onu göstərir ki, dünyanın bir çox ölkələri məşğulluq sahəsində öz keçid dövrünü yaşayır. Inklüziv məşğulluq sahəsində Azərbaycan Respublikasında fundamental tədqiqatların aparılmaması ölkədə bu sahədə inkişaf prosesinin ləngidiyini göstərir. Inklüziv məşğulluq sahəsində yaranan problemlərdən biri inklüziv məşğulluq sahəsinin müəyyən olunması zamanı itirilən vaxt itkisidir. Belə ki, inklüziv məşğulluq sahəsində mütəxəssislərin bir sahədən digərinə hərəkət etməsi vaxt alır ki, bu da yeni iş vərdişlərinin mənimsənməsinə mane olur. Bu sahədə gizli işsizlik daha çox müşahidə oluna bilər. Gizli işsizlik zamanı bir çox hallarda insanların həyat səviyyəsinin aşağı düşməsi, cəmiyyətin diferensiasiyasının artması müşahidə olunur.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) hökumətlərin sosial, iqtisadi siyasətlərini təkmilləşdirmək, beynəlxalq standartlara uyğun tövsiyələri hazırlamaq məqsədi daşıyan beynəlxalq təşkilatdır.

Orta əməkhaqqı alan bir işçi üçün orta vergi dərəcəsi 34,8% təşkil edib ki, bu da 2023-cü ildə Belçikada 53%-dən Kolumbiyada 0%-ə qədər dəyişir. [4]

Şəkil 2.1.3. OECD işsizlik səviyyəsi

Mənbə: Şəkil müəllif tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Texniki universitetlərin, kolleclərin və texnikumların məzunları iş tapmaqda çətinlik çəkir. Əmək bazarındakı bu tələb sənaye sahələrində fəhlə və mütəxəssislər üzrə çatışmazlığın olduğunu göstərir. Statistik göstəricilər bir çox halda düzgün məlumatları əks etdirə bilmir. Belə ki, bir çox işverənlər, vergidən yayınmaq üçün öz fəaliyyətinin məlumatlarını gizlədirlər. Bu da gizli işsizliyin artmasına səbəb olur.

Yüksəkixtisaslı və peşəkar hazırlığı olan işçinin qiymətləndirilməsi təhsil alan gənclərin sayının artmasına müsbət təsir göstərir. Keyfiyyətli biliyə və praktiki bacarıqlara malik işçilərin hazırlanması gələcəkdə işsizliyin tamamilə aradan qalxmasına, xüsusən də inklüziv məşğulluq probleminin yox olmasına səbəb olacaqdır. Bütün bunlara nail olmaq üçün isə, işgötürənlərin əmək bazarında yeni reallıqlara uyğunlaşmaları lazımdır.

Artıq sahibkarlar və şirkət rəhbərləri tez qazanc əldə etməyə deyil, uzunmüddətli, davamlı gəlir əldə etməyə can atırlar. Bu da getdikcə artan rəqabət mühitində firma və müəssisələrə müsbət təsir göstərir. İstehsalın, şirkətlərin, müəssisələrin yeni avadanlıqlarla təchiz olunması, robotlaşdırılması, avtomatlaşdırılması proseslərinin aktivləşdirilməsi, eyni zamanda, rəqəmsal texnologiyaların geniş miqyasda tətbiqini sürətləndirir. Dünyada peşələrin

birlişməsi bir məşğulluq sahəsindən digərinə keçidi asanlaşdırır. Ölkəmizdə yüksəkixtisaslı tibb kadrlarına: həkimlərə, tibb bacılarına kəskin ehtiyac vardır. Bu ehtiyac xüsusilə də ölkənin ucqar rayonlarında, kənd yerlərində hiss olunur.

İnklüziv məşğulluq proseslərinin ləng getməsi ölkənin əksər regionlarını əhatə edib. Məsələn, Azərbaycanda bir çox rayon və kənd yerlərində tibb məntəqəsi yararsız vəziyyətdədir. Bu sahələrdə əhəlinin müalicə problemlərinin aradan qaldırılmasında yaxın ərazilərə üz tutulur ki, bir çox hallarda insanların həyatları təhlükə altında qalır. Bu cür inzibati subyektin rəsmi qeydiyyatlarında keçmiş işsizlərin sayının artdığını görürük. Bu problem COVID-19 pandemiyası zamanı daha çox hiss olundu. Deməli, bu sahəyə dövlət dəstəyinin olması qaçılmazdır.

Beləliklə, Azərbaycanda əmək bazarı inkişafında struktur dəyişiklikləri ilə xarakterizə olunan müsbət göstəricilər var. Amma tələb olunan mütəxəssislər içərisində inklüziv sahəni bilən mütəxəssislərin olmaması iqtisadiyyatın bu vəziyyətdən tam çıxmasına mane olur. İnküziv məşğulluq faizinin qeyri-sabit olması işsizlikdə özünü göstərir.

Statistik məlumatlara əsasən, Azərbaycanda kütləvi işsizlik yoxdur. Azərbaycanda işsizlik regional xarakter daşıyır. 2022-ci ildə əmək bazarının inkişafına aşağıdakı amillər mane olub:

- Yaş və cins ayrı-seçkiliyi;
- İşgötürənlərin pensiya həddində olan insanların maaşlarının azaltılması;
- İş təcrübəsinə əsaslanan diskriminasiya;
- Gənc mütəxəssislərin layiqli əməkhaqqını ala bilməməsi;
- Təcrübəsi olmayan insanlara təcrübəsi olan mütəxəssislər qədər maaş verilməsi;
- Optimallaşdırma yolu ilə işçilərin sayının azaldılması;
- Digər işçilərə daha geniş məsuliyyətlərin verilməsi.

Yeni texnologiyaların inkişafı informasiya texnologiyalarına keçidin olması, onu deməyə əsas verir ki, işgötürənlər sadəcə olaraq hər şeyi bacaran işçilərə ehtiyac duymurlar, eyni zamanda, yaradıcı düşünməyi bacaran, eyni vaxtda bir neçə sahədə işləyə bilən, xarici dil səviyyəsi yüksək olan, daha dar istehsal sahələrini öyrənməyə hazır olan insanları işə götürməkdə maraqlıdırlar. Bu əmək bazarının strukturunda məşğulluğun xarakterik olan proseslərini nümayiş etdirir.

Yaxın gələcəkdə bu cür mütəxəssislər tələb olunan ən yüksək yerləri tutmaq imkanına malik olacaqlar. Analitiklər, marketoloqlar, mühəndislər, satış və ticarətlə məşğul olan insanlar ikinci sıraya keçəcəklər. Əmək bazarında IT mütəxəssisləri, marketoloqlar, mühəndislər, menecerlər eyni anda bir neçə sahəni bilən insanlarla rəqabət aparmalı olacaqlar [5].

İnklüziv təhsil almış insanlar əsasən əlaqəli peşəyə yiyələnəməyə və praktiki və nəzəri bacarıqlarını dərinləşdirməyə nail olmuş frilanserlər və ya mütəxəssislərə çevrilə bilər. Xüsusən də ofis işçilərinin içərisində işləmək bacarığı qazana bilər. Bunu uzaqdan işləməyə üstünlük verən frilanserlər olaraq da həyata keçirə bilərlər. Bununla əlaqədar olaraq işəgötürən analitiklər qeyd edirlər ki, əmək bazarının sabitləşməsi üçün əməkhaqqının artması lazımdır.

İnklüziv məşğulluğun sabitləşməsi üçün işəgötürənlərin böyük bir hissəsi daimi gəlirin olmamasından qorxaraq nəinki maaşları artırır, eyni zamanda əlavə xərcləri ixtisar edirlər. Bu proses çox vaxt aztəminatlı peşələrin nümayəndələrinin hüquqlarının azalması ilə müşahidə olunur.

Dünyada ən populyar ixtisasların siyahısına proqramçılar, sistem administratorları, dizaynerlər, mühəndislər, sosial peşələrin nümayəndələri, tərcüməçilər, psixoloqlar, həkimlər, HR mütəxəssisləri, çilingərlər, qaynaqçılar, tornaçılar, quraşdırıcılar, elektriklər, qazmaçılar, maşinistlər, sənaye avadanlıqlarının operatorları, kimya və sənaye müəssisələrinin texnoloqları daxildir. Peşəkar mütəxəssislər stressə qarşı müqavimətli olmaqla yanaşı, yüksək səviyyədə ünsiyyət bacarıqlarına, empatiya, yenilikçi düşüncə və geniş praktiki bacarıqlara malikdirlər.

Azərbaycanda rayonlardan əmək qabiliyyətli əhəlinin mərkəzə axın etməsi, bir çox rayonlarda işçi çatışmazlığına səbəb olmuşdur. Bu da, qeyri-formal məşğulluqla bərabər, bu cür “boz əmək bazarı”nda gizli əmək münasibətlərinin çoxalmasına səbəb olur. Bu sahədə yaranan problemlərin çoxalması, inklüziv məşğulluğun öyrənilməsinə tələb edir. Hazırda bu məsələ ölkəmiz üçün də aktual məsələlərdən biri hesab edilir.

Əvvəla, inklüziv əmək bazarının leqallaşdırılması ifadəsi tamamilə yanlışdır. Bu sahəni leqallaşdırmaq onun təbiiliyini, qanunauyğunluğunu tanımaq, iştirakçıları təqib etməmək deməkdir. Hazırda bu sahədə xüsusi işlərin görülməsinə ehtiyac vardır. Əmək bazarında inklüzivliyin təmin olunması məsələsi inklüziv məşğulluq məsələsinin həll olun-

masına səbəb olar ki, bu da müasir dövrün tələbləri sırasındaıdır.

Ona görə də əmək bazarının leqallaşdırılmasından danışmaq düzgün deyildir. Ölkədə qeyri-rəsmi məşğulluğun aradan qaldırılması ilə inklüziv məşğulluğun müəyyənləşdirilməsinə, əmək münasibətlərinin leqallaşdırılmasının perspektivlərinin artımına səbəb olur ki, bunu da müsbət hal kimi qiymətləndirmək lazımdır. Azərbaycan Respublikasının İnzibati Xətalər Məcəlləsində mülkiyyət formasından asılı olmayaraq, əmək qanunvericiliyinin pozulmasına görə vəzifəli şəxslər cinayət, inzibati və digər növ məsuliyyətə cəlb oluna bilərlər [1].

Lakin bir faktı da qeyd etmək lazımdır ki, hüquqların qorunmasının nəzərə alınması mühüm amillərdən hesab olunmalıdır. Belə ki, iş üçün müraciət edən (vətəndaş) işçi ilə işəgötürən arasında mənfi münasibət yarana bilər. Biznes etikasının pozulması halları baş verə bilər ki, bu da əmək bazarında məşğulluğun təmin olunması zamanı nəzərə alınmalıdır. Bu hal inklüziv məşğulluq sahəsində daha çox müşahidə olunur.

Nəticə

Eyni zamanda, inklüziv məşğulluğun bir çox sahələrində xarici təcrübə ilə yanaşı, Azərbaycanda əmək bazarının xüsusiyyətlərinin də nəzərə alınması tövsiyə olunur. Belə ki, ölkəmizdə inklüziv məşğulluğun öyrənilməsi, əmək bazarının tənzimlənməsi və inkişafı üçün imkanlar vardır. Məhz buna görə də, inklüziv məşğulluğun öyrənilməsi və əməyin tənzimlənməsi məsələsi bir tədqiqat çərçivəsində qalmamalıdır. Bu sahədə dövlətin əmək bazarını tənzimləməsində inklüziv məşğulluğa diqqət yetirməsi məsələsini aktuallaşdırmaqla, əmək bazarında inklüziv məşğulluğun təmin olunması və tənzimlənməsinə nail olmaqla əmək bazarı siyasətinin tərkib hissəsinə çevrilə bilər.

İnklüziv məşğulluğun əsas formaları, mahiyyəti, kateqoriyaları, amillər və prinsiplərini tədqiq edərək Azərbaycanda məşğulluğun dinamikasının yaxşılaşdırılmasına nail olmaq olar. Bunun üçün də dövlət səviyyəsində gənclərin məşğulluq vəziyyətinə xüsusi diqqət yetirməklə onların gələcək inkişafı baxımından inklüziv məşğulluğun daha geniş təhlilinə ehtiyac vardır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. *Azərbaycan Respublikasının Qanunvericilik Toplusu*, 2016, № 2, I kitab, maddə 202, № 3)

2. *ILO, OECD. Labour market inclusion of people with disabilities. Buenos Aires, Argentina, 2018. 20 page.* https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/inst/documents/publication/wcms_646041.pdf

3. *Promoting Employment Opportunities for People with Disabilities Quota Schemes Volume 1. Gender, Equality and Diversity & ILOAIDS Branch. International Labour Organization 2019*

4. <https://www.oecd.org/newsroom/labour-taxes-rise-across-oecd-countries-amid-persistent-inflation.htm>

5. <https://sosial.gov.az/media/xeberler/1911>

XÜLASƏ

Dünyada yeni texnologiyaların inkişafı ilə birgə, yeni təcrübələrin ortaya çıxması, əlilliyi olan şəxslərə münasibətdə məşğulluq siyasətinə yenidən baxılmasını tələb edir ki, bu da məşğulluq sahəsində yaranan problemlərə yenidən baxmağı zəruri etməklə yanaşı, inklüziv məşğulluğun formalarının inkişafına təkan verən bəzi təcrübələrin öyrənilməsini zəruri etmişdir.

Azərbaycan Respublikasında səmərəli məşğulluğun təmin edilməsində məşğulluğa köməklik, əlilliyi olan şəxslərin sosial məşğulluğunun mövcud problemlərinin aradan qaldırılması məsələləri regionlarda inklüziv məşğulluğun təhlil edilməsini aktual məsələlərdən birinə çevirir.

Məqalənin əsas mövzusu, Azərbaycanda inklüziv məşğulluğun həyata keçirilməsinin xüsusiyyətlərini təsvir etməklə mövcud problemləri müəyyən etmək, bu sahədə imkanlardan səmərəli istifadə etməklə mövzunu daha geniş təhlil etməkdir. Nəticədə təkliflər verilmişdir.

Açar sözlər: *Əmək bazarı, məşğulluq və işsizlik, inklüziv məşğulluq, bazar infrastruktur.*

Hajiyeva Leyla Shakir

Azerbaijan State University of Economics, master
leylamirzeliyeva@hotmail.com

The reforms carried out in the field of inclusive employment in Azerbaijan and the importance of strengthening inclusive employment

SUMMARY

Along with the development of new technologies in the world, the emergence of new practices requires a review of the employment policy in relation

to persons with disabilities, which necessitates a review of the problems arising in the field of employment as well as the study of some practices that stimulate the development of forms of inclusive employment.

In the Republic of Azerbaijan, providing effective employment, providing assistance to employment, and eliminating existing problems of social employment for persons with disabilities make the analysis of inclusive employment in the region one of the most urgent issues.

The main topic of the article is to identify the existing problems by describing the features of the implementation of inclusive employment in Azerbaijan and to analyze the topic more broadly by effectively using the opportunities in this field. As a result, suggestions were made.

Keywords: *labor market, employment/unemployment, inclusive employment, market infrastructure.*

Гаджиева Лейла Шакир

*Азербайджанский Государственный
Экономический Университет, магистр*
leylamirzeliyeva@hotmail.com

Реформы, проводимые в сфере инклюзивной занятости в Азербайджане, и важность укрепления инклюзивной занятости

РЕЗЮМЕ

Вместе с развитием новых технологий в мире появление новых практик требует пересмотра политики занятости в отношении лиц с инвалидностью, что влечет за собой пересмотр проблем, возникающих в сфере занятости, а также изучение некоторых практик, стимулирующих развитие форм инклюзивной занятости.

В Республике Азербайджан обеспечение эффективной занятости, оказание помощи в трудоустройстве и устранение существующих проблем социальной занятости для лиц с инвалидностью делают анализ инклюзивной занятости в регионе одной из наиболее актуальных проблем.

Основной темой статьи является выявление существующих проблем путем описания особенностей реализации инклюзивной занятости в Азербайджане и более широкий анализ темы за счет эффективного использования возможностей в этой области. В результате были сделаны предложения.

Ключевые слова: *рынок труда, занятость/безработица, инклюзивная занятость, инфраструктура рынка.*